

**Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο**

**Ακαδημαϊκό έτος 2020-2021**

**Πρώτη γραπτή εργασία για τον Δημόσιο και Ιδιωτικό Βίο Ι**

**ΘΕ ΕΛΠ 20**

Συλλογικά πολιτειακά όργανα και απονομή δικαιοσύνης στην Αρχαία Αθήνα κατά την αρχαϊκή και κλασική περίοδο.

A) Να περιγράψετε τη σύνθεση και τη λειτουργία των συλλογικών πολιτειακών οργάνων της Αθήνας με έμφαση στη λήψη των πολιτικών αποφάσεων.

B) Να αναπτύξετε τα βασικά χαρακτηριστικά του συστήματος απονομής δικαιοσύνης.

### **Εισαγωγή**

Η Αθήνα ήταν η πόλη-κράτος στην οποία συντελέστηκαν μεγάλες κοινωνικοοικονομικές αλλαγές και πολιτειακές εξελίξεις κατά την αρχαϊκή και κλασική περίοδο. Συνεχείς εμφύλιες διαμάχες μεταξύ πλούσιων και φτωχών και μεγάλες ανισότητες συνθέτουν την εικόνα μιας πόλης που στις αρχές του 6<sup>ου</sup> αι. π.Χ δεν διέφερε από τις υπόλοιπες ελληνικές πόλεις-κράτη<sup>1</sup>.

Μετά τις μεταρρυθμίσεις του Σόλωνα και του Κλεισθένη απλοί άνθρωποι κατακτούν την ιδιότητα του πολίτη και μπορούν να παίρνουν πολιτικές αποφάσεις διότι η γνώμη τους είναι πλέον προσμετρήσιμη. Με τη νομοθεσία του Σόλωνα κατώτερες τάξεις πολιτών συμμετέχουν στα πολιτειακά όργανα, ενώ με τα μέτρα του Κλεισθένη η πολιτική ιδιότητα διευρύνεται ακόμα περισσότερο. Ακολουθούν οι μεταρρυθμίσεις του Εφιάλτη και του Περικλή, με βάση τις οποίες τα λαϊκά όργανα του κράτους προετοιμάζουν και λαμβάνουν τις πολιτικές αποφάσεις<sup>2</sup>.

---

<sup>1</sup> Μήλιος 2000:50-51.

<sup>2</sup> Μήλιος 2000:51-52.

*Η Γνώση με τρόπο απλό και κατανοητό!*

**Κύριο μέρος****Ενότητα Α΄****Τα πολιτειακά όργανα στην αρχαϊκή και κλασική Αθήνα**

Στις αρχαίες ελληνικές πόλεις-κράτη οι ελεύθεροι πολίτες είναι αυτοί που έχουν πολιτικά δικαιώματα και μπορούν να συμμετέχουν στον πολιτικό βίο της πόλης. Στην Αθήνα οι ελεύθεροι πολίτες διαχειρίζονται την πολιτική εξουσία, αποφασίζουν για ειρήνη ή πόλεμο, συνάπτουν συμμαχίες, εκλέγουν τους πολιτικούς άρχοντες<sup>3</sup>. Σε αυτό, συμβάλλουν αρχικά τα μέτρα του Σόλωνα, ο οποίος δημιούργησε την Βουλή των 400 και τα δικαστήρια της Ηλιαίας και έτσι έδωσε τη δυνατότητα συμμετοχής των κατώτερων τάξεων πολιτών στα πολιτειακά όργανα του κράτους. Στη συνέχεια, ο Κλεισθένης αναδιοργάνωσε τις φυλές και μετατόπισε το βάρος στους δήμους, μεγάλωσε τη Βουλή των 400 σε Βουλή των 500, έκανε συχνότερες τις συνεδριάσεις της Εκκλησίας του Δήμου και γενικότερα έδωσε το κίνητρο σε περισσότερους πολίτες να συμμετάσχουν στη διακυβέρνηση της πόλης. Τη διαδικασία ολοκλήρωσαν ο Εφιάλτης και ο Περικλής, οι οποίοι αφαίρεσαν όλες τις πολιτικές εξουσίες από τον Άρειο Πάγο και τις έδωσαν στη Βουλή και την Ηλιαία<sup>4</sup>, έδωσαν τη δυνατότητα εκλογής στο αξίωμα του άρχοντα στους ζευγίτες και τους θήτες και καθιέρωσαν τον βουλευτικό και ηλιαστικό μισθό για τη συμμετοχή στη Βουλή και την Ηλιαία<sup>5</sup>.

Τα θεσμικά όργανα του κράτους στην Αθήνα ήταν: α)η Εκκλησία του Δήμου, β)η Βουλή των 500, γ)η Ηλιαία και δ)τα δημόσια αξιώματα<sup>6</sup>. Με την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας, η Εκκλησία του Δήμου έγινε το ισχυρότερο όργανο. Ενεργοί πολίτες από είκοσι ετών και άνω έπαιρναν μέρος προαιρετικά στις συνεδριάσεις της. Με κίνητρο την καταβολή αμοιβής από έναν έως τρεις οβολούς, η συμμετοχή στην Εκκλησία εντατικοποιήθηκε. Η Εκκλησία συνεδρίαζε 36 φορές το χρόνο στην Πνύκα από την ανατολή του ηλίου μέχρι το μεσημέρι. Οι συμμετέχοντες ψήφιζαν με ανάταση της χειρός, ενώ για σοβαρές αποφάσεις απαιτούνταν απαρτία 6.000 μελών. Οι αποφάσεις της λέγονταν

<sup>3</sup> Δίπλα 2008:17-33.

<sup>4</sup> Μπιργάλιας 2000:146.

<sup>5</sup> Μήλιος 2000:82-83.

<sup>6</sup> Μπιργάλιας 2000:151.

*Η Γνώση με τρόπο απλό και κατανοητό!*

«ψηφίσματα» και είχαν ισχύ νόμου. Πενήντα πρυτάνεις, μέλη της ίδια φυλής, ήταν υπεύθυνοι για να συγκαλούν και να διεξάγουν τις συνεδριάσεις για μία πρυτανεία<sup>7</sup>.

Η Εκκλησία αποτελούσε κυρίαρχο όργανο γιατί εξέλεγε τους πολιτικούς άρχοντες, είχε νομοθετικό και διοικητικό ρόλο και την πρωτοκαθεδρία σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής<sup>8</sup>. Ελάμβανε τις σοβαρότερες αποφάσεις<sup>9</sup>, σύναπτε διπλωματικές σχέσεις, επέβαλλε έκτακτους φόρους σε δυσμενείς περιόδους, εκτελούσε δημόσια έργα, απένεμε ή στερούσε την ιδιότητα του πολίτη και αποφάσιζε για διοικητικά θέματα. Αποφάσιζε για θέματα που είχαν προταθεί και προετοιμαστεί από τη Βουλή των 500(προβουλεύματα) και μέσω αυτής είχαν τη δυνατότητα οι πολίτες να προτείνουν μεταβολές ή να αρνούνται την ψήφιση ενός προβουλεύματος<sup>10</sup>.

Η Βουλή των 500 ήταν το αμέσως επόμενο όργανο διακυβέρνησης της Αθήνας. Την αποτελούσαν 500 βουλευτές, 50 από κάθε φυλή, οι οποίοι εκλέγονταν με κλήρωση μεταξύ των υποψηφίων<sup>11</sup>. Τα μέλη της ήταν ελεύθεροι πολίτες από τριάντα ετών και άνω και μπορούσαν να καταλάβουν το αξίωμα μέχρι δύο φορές στη ζωή τους<sup>12</sup>. Οι βουλευτές εκλέγονταν για ένα χρόνο, ήταν απαλλαγμένοι από στρατιωτικές υποχρεώσεις και ελάμβαναν προνομιακή θέση στις θεατρικές παραστάσεις και στις δημόσιες εορτές. Εισέπρατταν τον βουλευτικό μισθό που τον 4<sup>ο</sup> αι. π.Χ ήταν πέντε οβολοί την ημέρα. Οι 50 βουλευτές από κάθε φυλή είχαν την προεδρία για μία πρυτανεία(36 ημέρες το χρόνο) και αποκαλούνταν πρυτάνεις. Ένας απ' τους πρυτάνεις εκλεγόταν πρόεδρος της Βουλής για μία φορά και λεγόταν επιστάτης<sup>13</sup>.

Η Βουλή συνεδρίαζε δημοσίως στο βουλευτήριο με την υποχρεωτική παρουσία των πρυτάνεων, οι οποίοι ήταν αρμόδιοι να συγκαλέσουν τη Βουλή και την Εκκλησία, αλλά και να καταρτίσουν τις ημερήσιες διατάξεις των δύο αυτών θεσμικών οργάνων. Οι συνεδριάσεις ήταν σχεδόν καθημερινές, ενώ εξαιρούνταν οι ημέρες εορτών και αργιών. Ο σημαντικότερος ρόλος της Βουλής ήταν ο προβουλευτικός, δηλαδή η προετοιμασία κάθε πρότασης που θα

<sup>7</sup> Μήλιος 2000:86-87.

<sup>8</sup> Μπιργάλιας 2000:152-153.

<sup>9</sup> Μπιργάλιας 2000:142-143.

<sup>10</sup> Μήλιος 2000:87-88.

<sup>11</sup> Δίπλα 2008:17-33.

<sup>12</sup> Μπιργάλιας 2000:152.

<sup>13</sup> Μήλιος 2000:88

*Η Γνώση με τρόπο απλό και κατανοητό!*

πήγαινε στην Εκκλησία του Δήμου προς συζήτηση(το προβούλευμα). Επιπλέον, η Βουλή επέβλεπε και συντόνιζε την εφαρμογή των αποφάσεων της Εκκλησίας, επέπτευε την οργάνωση του στρατού, διαχειριζόταν και έλεγχε τα δημόσια οικονομικά, υποδεχόταν τους ξένους διπλωματικούς αντιπροσώπους και σύναπτε συμφωνίες μαζί τους, έλεγχε τον απολογισμό των αρχόντων και επέπτευε τους υπαλλήλους της Αθήνας, προγραμμάτιζε και εκτελούσε τα δημόσια έργα και επέβαλλε πρόστιμα μέχρι πεντακοσίων δραχμών<sup>14</sup>.

Η Ηλιαία ήταν ένα ακόμα θεσμικό όργανο και ο κύριος φορέας δικαστικής εξουσίας, τον οποίο εισήγαγε ο Σόλων. Απαρτιζόταν από 6000 δικαστές που εκλέγονταν με κλήρωση από όλους τους ελεύθερους πολίτες. Οι δικαστές ήταν τριάντα ετών και άνω και είχαν πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Σ' αυτήν εκλέγονταν 600 πολίτες από κάθε φυλή(10φυλές) που είχαν ετήσια θητεία. Τα δικαστήρια της Ηλιαίας αποφάσιζαν με απλή πλειοψηφία και η ψηφοφορία ήταν μυστική<sup>15</sup>.

Τα δημόσια αξιώματα ήταν το 4<sup>ο</sup> θεσμικό όργανο του αθηναϊκού κράτους και τα καταλάμβαναν πολίτες από τριάντα ετών και άνω. Οι υπάλληλοι της διοίκησης εκλέγονταν με κλήρωση για ένα χρόνο<sup>16</sup>. Οι ταμίες, οι διαχειριστές των δημόσιων οικονομικών, οι στρατιωτικοί άρχοντες και ο προϊστάμενος στην υπηρεσία ύδρευσης εκλέγονταν με ανάταση της χειρός. Μέχρι τα μέσα του 5<sup>ου</sup> αι. π.Χ μόνο οι πεντακοσιομέδιμνοι και οι ιππείς μπορούσαν να καταλάβουν κρατικά αξιώματα, ενώ μετά το 458/7 π.Χ μπορούσαν να εκλέγονται σ' αυτά και οι δύο κατώτερες τάξεις πολιτών, οι ζευγίτες<sup>17</sup> και οι θήτες<sup>18</sup>.

Οι δημόσιοι αξιωματούχοι ήταν όργανα της Βουλής των 500 και ελέγχονταν από την αρχή έως το τέλος της θητείας τους από αυτήν. Πριν αναλάβουν τα καθήκοντά τους υποβάλλονταν σε «δοκιμασία» μπροστά στη Βουλή. Οι εννέα άρχοντες που εκλέγονταν, δοκιμάζονταν εκ νέου μπροστά στην Ηλιαία. Οι σημαντικότεροι δημόσιοι λειτουργοί ήταν: ο επώνυμος άρχων, ο βασιλέας, ο πολέμαρχος και οι έξι θεσμοθέτες. Ο επώνυμος άρχοντας φρόντιζε για τις δημόσιες γιορτές και τελετές και ήταν υπεύθυνος για θέματα οικογένειας και κληρονομιάς. Ο βασιλέας φρόντιζε τη δημόσια λατρεία και εκδίκασε σχετικές υποθέσεις. Ο

<sup>14</sup> Μήλιος 2000:89.

<sup>15</sup> Μήλιος 2000: 89-90.

<sup>16</sup> Κυρτάτας και Ράγκος 2012.

<sup>17</sup> Μπιργάλιας 2000:156-157.

<sup>18</sup> Μήλιος 2000:91

*Η Γνώση με τρόπο απλό και κατανοητό!*

πολέμαρχος ήταν αρχηγός του στρατού και επόπτης των στρατιωτικών ζητημάτων. Μετά τα Μηδικά, οι αρμοδιότητες του τελευταίου μεταφέρθηκαν στους δέκα στρατηγούς και ο πολέμαρχος κράτησε μόνο κάποιες θρησκευτικές υποχρεώσεις, ενώ εκδίκασε και υποθέσεις που αφορούσαν μετοίκους. Οι έξι θεσμοθέτες ήταν πρόεδροι στα δικαστήρια, επικύρωναν συμφωνίες με άλλες πόλεις και καθόριζαν τις δικάσιμες ημέρες<sup>19</sup>.

Όλοι οι δημόσιοι λειτουργοί εκλέγονταν για ένα χρόνο με χειροτονία από την Εκκλησία του δήμου. Μόνο οι 10 στρατηγοί μπορούσαν να επανεκλεγούν χωρίς περιορισμούς στο αξίωμά τους, εφόσον ήταν ιδιοκτήτες γης και με αυτό τον τρόπο εξασφάλιζαν πολιτική δύναμη. Έγιναν υπεύθυνοι για όλες τις στρατιωτικές υποθέσεις και εξελέγησαν σε σημαντικούς πολιτικούς ηγέτες της δημοκρατίας<sup>20</sup>.

## Ενότητα Β΄

### Το σύστημα απονομής δικαιοσύνης

Στην αρχαία Αθήνα δεν υπήρχε διάκριση των τριών εξουσιών, δικαστικής, νομοθετικής και εκτελεστικής. Στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης συμμετείχαν τα πολιτειακά όργανα. Η Βουλή των 500 διατελούσε, πέρα από εκτελεστικό και νομοθετικό, και ένα δικαστικό ρόλο, καθώς εκδίκασε καταγγελίες Αθηναίων πολιτών εναντίον αξιωματούχων. Η Εκκλησία του Δήμου εκδίκασε υποθέσεις που είχαν υποβληθεί με τη διαδικασία της εισαγγελίας και άλλες υποθέσεις που αφορούσαν εορταστικές εκδηλώσεις. Οι δημόσιοι λειτουργοί είχαν πολιτική και δικαστική εξουσία<sup>21</sup>. Αποτελούσαν ένα όργανο απονομής της δικαιοσύνης από τα αρχαϊκά χρόνια. Στα κλασικά χρόνια ο *επώνυμος άρχων* εκδίκασε υποθέσεις οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου, ο *άρχων βασιλεύς* θρησκευτικές υποθέσεις, ο *πολέμαρχος* υποθέσεις που αφορούσαν μετοίκους και οι *έξι θεσμοθέτες* υποθέσεις δημόσιων και ιδιωτικών διαφορών<sup>22</sup>.

Υπήρχαν και τα δικαστήρια, που δεν αποτελούσαν απλά χώρους εκδίκασης υποθέσεων αλλά ασκούσαν και πολιτική εξουσία. Ο ρόλος των δικαστηρίων ήταν πολύ

<sup>19</sup> Μήλιος 2000:91-92.

<sup>20</sup> Κυρτάτας και Ράγκος 2012

<sup>21</sup> Κυρτάτας και Ράγκος 2012.

<sup>22</sup> [https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5273/1/04\\_ch2\\_Istoria\\_Dikaiou.pdf](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5273/1/04_ch2_Istoria_Dikaiou.pdf)

*Η Γνώση με τρόπο απλό και κατανοητό!*



σημαντικός στη ζωή των Αθηναίων και άμεσα συνυφασμένος με το δημοκρατικό πολίτευμα<sup>23</sup>. Από τον 5<sup>ο</sup> αι. π.Χ η δραστηριότητα των δικαστηρίων αυξάνεται και φτάνοντας στον 4<sup>ο</sup> αι. π.Χ παρατηρούμε ότι τα δικαστήρια έχουν πια λαϊκό χαρακτήρα. Στο διάστημα αυτό της ραγδαίας οικονομικής ανάπτυξης της Αθήνας, ο Άρειος Πάγος, το αρχαιότερο δικαστήριο της Αθήνας, που είχε απεριόριστες αρμοδιότητες στην αρχαϊκή περίοδο, αποδυναμώνεται και οι αρμοδιότητές του μεταβιβάζονται στην Ηλιαία. Ο δραστικός περιορισμός των αρμοδιοτήτων του Άρειου Πάγου μετά το 461 π.Χ. αυξάνει το δικαστικό ρόλο των συλλογικών πολιτειακών οργάνων της Βουλή των 500, της Εκκλησίας και των δικαστηρίων που αναλαμβάνουν όλες τις κρίσιμες υποθέσεις της πόλης. Ο Άρειος Πάγος εκδικάζει μόνο ανθρωποκτονίες στην περίπτωση που το θύμα είναι Αθηναίος πολίτης<sup>24</sup>.

Η Εκκλησία του Δήμου και τα δικαστήρια αποτελούν τα δύο κύρια όργανα της δημοκρατίας. Τον έλεγχο τους έχει ο αθηναϊκός λαός, δηλαδή το σύνολο του πολιτών. Οι αποφάσεις της Εκκλησίας ήταν τελεσίδικες, δηλαδή παίρνονταν επιτόπου, μετά την ολοκλήρωση των αγορεύσεων των διαδίκων. Τα δικαστήρια έπρεπε να λαμβάνουν γρήγορες αποφάσεις που να εκφράζουν τη θέληση των περισσότερων πολιτών<sup>25</sup>.

Το λαϊκό δικαστήριο της Ηλιαίας χωριζόταν σε 10 τμήματα, τα οποία αποτελούσαν διάφορα δικαστήρια, το καθένα με καθορισμένες αρμοδιότητες. Σε καθένα από τα 10 τμήματα, οι 10 φυλές της Αττικής είχαν ισάριθμους αντιπροσώπους. Τα αυτοτελή δικαστήρια της Ηλιαίας συνέρχονταν συχνότατα και ο μισθός για τους ηλιαστές ήταν αρκετά σημαντικός<sup>26</sup>. Ο αριθμός των 6000 δικαστών δηλώνει ότι το 1/5 των πολιτών συμμετείχε στην απονομή δικαιοσύνης<sup>27</sup>.

Τα δικαστήρια της Ηλιαίας ήταν οργανωμένα σε αυτοτελή τμήματα των 600 μελών, από τα οποία τα 501 ήταν τακτικοί δικαστές και τα υπόλοιπα αναπληρωματικοί. Όσο πιο σοβαρή ήταν η υπόθεση, τόσο πιο πολλά τμήματα συνέρχονταν για να εκδικάσουν. Υπήρχαν βέβαια και χρονικά διαστήματα, κατά τα οποία λειτουργούσαν τμήματα με λιγότερους δικαστές. Εκδικάσεις υποθέσεων γίνονταν 250 μέρες το χρόνο και οι δικαστές λέγονταν

<sup>23</sup> Μπιργάλιας 2000:157.

<sup>24</sup> Κυρτάτας και Ράγκος 2012.

<sup>25</sup> Στο ίδιο

<sup>26</sup> Μπιργάλιας 2000:158-159.

<sup>27</sup> Κυρτάτας και Ράγκος 2012.

*Η Γνώση με τρόπο απλό και κατανοητό!*

ηλιαστές, οι οποίοι έπαιρναν χρηματική αμοιβή έως δύο οβολούς για κάθε ημέρα που παρίσταντο. Οι δίκες τελείωναν την ίδια μέρα και διαρκούσαν περίπου δυόμισι ώρες. Οι αρμοδιότητες των ηλιαστών περιλάμβαναν και απλές υποθέσεις πολιτών αλλά και πολιτικές δίκες. Επιπλέον, η Ηλιαία εκδίκασε δημόσιες αγωγές για προδοσία ή κατάχρηση, ενώ αποφάσιζε αν ήταν παράνομα ή παράτυπα τα ψηφίσματα της Εκκλησίας. Επέβαλλε ποινές χρηματικών προστίμων, εξορίας ή ακόμα και θανάτου. Οι αποφάσεις της ήταν τελεσίδικες και δεν έπαιρναν έφεση<sup>28</sup>.

### Συμπεράσματα

Στα αρχαϊκά χρόνια η Αθήνα αντιμετωπίζει τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι περισσότερες ελληνικές πόλεις-κράτη και η κοινωνία είναι αριστοκρατική. Την πολιτική και δικαστική εξουσία κατέχουν οι μεγάλοι κάτοχοι γης. Μετά τις μεταρρυθμίσεις του Σόλωνα και του Κλεισθένη, η Αθήνα «εκδημοκρατίζεται» και γίνεται ένας πολιτικός οργανισμός, στο οποίο όλο και περισσότεροι πολίτες συμμετέχουν μέσω των συλλογικών οργάνων του κράτους. Το μεγαλύτερο μέρος των ελεύθερων πολιτών αναλαμβάνει δημόσια αξιώματα, ψηφίζει στην Εκκλησία, εκδικάζει σοβαρές υποθέσεις. Τα δικαστήρια αποκτούν λαϊκό χαρακτήρα και οι πολίτες αισθάνονται ίσοι απέναντι στο νόμο.

### Βιβλιογραφία & Δικτυογραφία

- Δίπλα, Α. 2008. «Δημοκρατία, ολιγαρχία και κατανομή της εξουσίας». Στο *Δημόσιος και ιδιωτικός βίος στην Ελλάδα Ι*. Ανθολόγιο-Κείμενα από τη Σύγχρονη Βιβλιογραφία. Πάτρα:ΕΑΠ. 17-33.
- Κυρτάτας, Δ. Ι. και Ράγκος, Σπ. Ι. 2012. Η Ελληνική Αρχαιότητα: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Ι. Αρχαϊκή εποχή. 2. Νομοθέτες και τύραννοι (2.6 Το πολίτευμά μας αποκαλείται δημοκρατία). [https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient\\_greek/history/arxaiotita/page\\_020.html](https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/arxaiotita/page_020.html)

<sup>28</sup> Μήλιος 2000: 89-90.

- Μήλιος, Α. 2000. «Η έννοια του ελεύθερου πολίτη». Στο *Δημόσιος και ιδιωτικός βίος στην Ελλάδα I. Τ. Α΄: Δημόσιος και ιδιωτικός βίος στην Αρχαία Ελλάδα*. Πάτρα: ΕΑΠ. 23-113.
- Μπιργάλιας, Ν. 2000. «Ο αρχαίος δημόσιος βίος, πολιτική ζωή και τάξεις: δικαστική, στρατιωτική και θρησκευτική ζωή». Στο *Δημόσιος και ιδιωτικός βίος στην Ελλάδα I. Τ. Α΄: Δημόσιος και ιδιωτικός βίος στην Αρχαία Ελλάδα*. Πάτρα: ΕΑΠ. 115-238.
- [https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5273/1/04\\_ch2\\_Istoria\\_Dikaiou.pdf](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5273/1/04_ch2_Istoria_Dikaiou.pdf).  
19/10/2021.

Η Γνώση με τρόπο απλό και κατανοητό!